

Rubiales, Mario Lopez, PPDA eta indarkeria matxista

Gertaerak: Rubiales, Mario Lopez eta PPDA

2023ak hiru izen ezagun izan ditu; hiru erasotzaile ezagun; nahiz eta erasotzaileak ez diren hiru bakarrik izan. Hiru gertaera hauek, ordea, aukera ematen digute gure bizitzak zeharkatzen dituen indarkeria matxistaz hitz egiteko.

Rubialesek Futboleko Munduko Kopan jokalaria bati emandako muxu behartuak ez zukeen halako harrabotsik sortuko, baldin eta atzetik indarkeria-egitura oso bat existituko ez balitz; indarkeria, botere-abusua eta mespretxua emakume jokalarien eguneroko ogia izango ez balira; emakumeon bizipenetan gutxiespena, gehiegikeriak eta indarkeria hain presente egongo ez balira. Muxuak azaleratu du hori guztia eta lehertu egin da. Gertaera honek agerian jarri ditu ondoren sakonago aztertuko ditugun hainbat gako:

1. Mugimendu Feministaren lanketa eta gogoetei esker, indarkeria matxistak ulertzeko modu sakonago eta konplexuago bat garatu eta sozializatu da.
2. Emakume kirolariek elkartasunetik eta ahizpatasunetik erantzun dute.
3. Emakumeen arteko antolakuntzaren garrantzia ukaezina da. Emakume futbolariak sindikatuta zeuden eta emakumeen baldintzak hobetzeko ibilbide bat egina zuten. Eta, antolaketa horri esker, erasoari kolektibo gisa erantzun dute.
4. Horrek guztiak, hots, emakumeen antolaketa eta kontzientzia feministak, biktimaren rola gainditu eta eraldaketarako subjektu gisa jokatzera eramanez ditu. “Ez gara ikusle soilik izango; guk ere jokatu nahi dugu”; eta “denok jokatzen dugu edo baloia zulatuko dugu”.

Era berean, horrelako erasoetan maiz ikusten ditugun jokabide batzuk errepikatu dira, hala nola erasoaz azaleratzean erasoaren existentia ukatzea, emakumearen onarpena zuela aldarrikatzea eta, azkenik, emakumea errudun gisa aurkeztea. Gertaera bera ukaezina gertatu denean, Rubiales munstro gisa aurkeztu da, arazoa gizon partikular baten kontua balitz bezala, eta ez atzetik daukan botere-egitura guztiarena.

Kameren aurrean hau gertatu bada, plaza publikoan, futboleko munduko txapeldunekin, zer ez da gertatuko ezkutuan geratzen diren eremuetan, herritar gisa ere aitortuak ez diren emakumeekin.

Rubialesen ondoren ezagutu ditugu beste erasotzaile batzuen izen-abizenak, Mario Lopezena, esaterako. Gernikan, urte luzez saskibaloitaldeko entrenatzaile izandakoak sexu-eraso jarraitua egin zion taldeko neska adingabe bati duela 20 urte inguru. Gertaeren lehenengo zantzuak ezagutu ondoren, botere-egitura oso batek babestu du gizon hau, egoerak eztanda egin duen arte. Mugimendu feministaren eta herritarren antolakuntzak eta erantzunak neurriak hartzera bultzatu ditu saskibaloitaldeko arduradunak. “Guk sinesten dizugu” izan da aldarria, mugimendu feministarena ez ezik, herri oso batena; eta emakumeek kirolean jasandako indarkeria gehiago azaleratzea ekarri du.

Ipar Euskal Herrian, berriz, indarkeria matxistak aurpegi bat izan badu, Patrick Poivre d’Arvor, PPDA gisa ezaguna, izan da. Kazetari frantsez ezaguna da, besteak beste, TF1eko gaueko albistegia aurkezten aritu zelako 21 urtez. PPDAk hartu ditu hedabideak eta astindu ditu kontzientziak. Eta erasoak jasandako emakume kazetarien elkartasuna izan du ezaugarri. Lehen salaketa 2021ean jarri zioten, 2004tik aurrera egindako bortxaketengatik eta, ordutik, gutxienez 24 emakumek ezarri dute haren kontrako salaketa. 2022an hogeit hamar emakume kazetari agertu ziren hedabide batean PPDAren aurkako salaketan berri emateko; 1985etik 2015era bitartean gertatutako erasoak. Aurreko gertaerek bezala, nabarmentzekoa da PPDAren erasoak ahalbidetu dituen botere-egitura eta orain arte sentitu izan duen inpunitatea. Urtea bukatzeaz delako, PPDA akusaziopean jarri dute 2009ko bortxaketa bategatik, prokuradorearen irizpidearen kontra, halere.

2023an gertaera hauek (eta beste batzuk) hartu dituzte hedabideetako titularrak. Ez dira indarkeria matxistaren erakusgarri bakarrak izan, baina balio dute indarkeria matxistaren atzean ezkututzen diren hainbat alderdi ikusarazteko, jarraian aletuko ditugunak.

Gertaerek erakusten digutena

Bat. Indarkeria matxistaren ulerkeran eta politizazioan aurrerapausoak

Indarkeria matxistaren eta erasoaren definizioa eta ulerkerak zehaztu eta zabalago baten erakusgarri dira gertaerok. Mugimendu Feministaren lanketa eta gogoetei esker, asko ikasi eta aurreratu dugu indarkeria matxistaren ulerkeran. Izendatu egin ditugu pairatzen ditugun indarkeria guztiak, seinalatu egin ditugu eta, salatu; eta honek izugarritzko garrantzia dauka. Indarkeriaren ulerkerak honek politizazio bat ekarri du, marko teoriko berri bat, indarkeria matxista sistemaren muinean kokatzen duena. Jada ez da sekula izanen puntualki gertatzen den zerbait, ez da berriz izanen emakume batzuei gertatzen zaien zerbait, ez da izanen pertzepzio kontu bat.

Mugimendu Feministak egindako lanak lagundu du indarkeria matxistaren ulerkera hau jendarteratzen, zabaltzen; sentitzen dugun beldurra eta haserrea politizatzen. Gure bizipenak eta emozioak politikoak direla irakatsi digu feminismoak. Eta orube sendoak finkatzen ari gara ikasitako inpotentzia deseraikitzeke; hots, potentzia, agentzia, indarra, eragiteko ahalmena... berreskuratzeko. Era berean, beldurra sozialki eraikitzen dela ere ikasi dugu. Ikasi dugu terrore sexuala nola eraikitzen den, alarma soziala sortzen duten kontakizunen bidez (Alcasser, Iruñeko San Ferminetako talde-bortxaketa, Nagore Laffageren erailketa, jaietako ziztadak...), beldur sexuala gorputzean sartu eta emakumeon askatasuna mugatzeko.

Halere, ezin ahaztu hau guztia patriarkatuaren oldarraldi baten testuinguruan kokatzen dela eta kontzientzia-hartze horrekin batera, erantzun patriarkala gero eta oldarkorragoa dela. Gizonen arteko konplizitatea eta indarkeria matxistaren negazionismoa bizi-bizirik daude.

Bi. Munstroak eraikitzeke joera eta isiltasun konplizea

Erasotzaileak munstro bilakatzeko joera eta erasoan aurrean isilik geratzea gauzak bere horretan mantentzeko bi estrategia dira: zarata eta isiltasuna; "besteak" seinalatzea eta ezer ez esatea.

Eraso batek gizartea astintzen duenean edo sona hartzen duenean, ohikoa da erasotzailea munstro gisa aurkeztea. Aterabiderik sinpleena eta kontinuistena horixe da; erasoak gizon "gaixo" baten burutazioa balitz bezala aurkeztea; gertaera isolatu bat; gizarte patriarkalarekin lotura zuzenik ez duena; eta gutarra ez den munstro batek eginga; "besteak" gisa definitua. "Bestea" seinalatzeak bertan goxo jarraitu nahi dutenak lasaitu egiten ditu. Gizonak, gizon "normalak", "jatorrak", ez dira interpelatuak; jendartea ere ez; ezta erakundeak ere. Gu eta besteak, logika bitar horrek indarkeria matxistaren egiturazko jatorria aztertzea oztopatzen digu eta indarkeria matxistarekiko dugun erantzukizunetik eta bere gainean kolektiboki eragiteko dugun gaitasunetik aldentzen gaitu. Hori dela eta, funtsezkoa da "bestetasunaren" ideia hori deuseztatzea.

Gizon askoren isiltasun konplizea ere nabarmena izan da Rubialesen auzian, esaterako. Baina isiltasun konplizea ez da Rubialesen auziaren ezaugarri bat soilik. Hainbat eta hainbat gertaeren aurrean ozenki astintzen gaitu gizon askoren isiltasunak.

Hiru. Indarkeria matxista, patriarkatuaren biziraupenerako ezinbesteko mekanismoa

Gaur egun ohikoa da indarkeria matxista izebergaren metaforarekin azaltzea. Indarkeria zuzena da ikusten duguna, nahiz eta botere-egitura oso batek eusten duen, ikusten askoz zailagoa dena. Horren haritik, indarkeria matxista emakume eta gizonen desberdinkerien adierazpiderik larriena dela esan ohi da, gertaera isolatu bat baino zerbait gehiago dela adierazteko. Hori horrela izanda, garrantzitsua da nabarmentzea indarkeria matxista ez dela soilik desberdinkerien adierazpena, desberdinkeria horiek mantentzeko eta irauteko mekanismoa ere badelako. Ez da soilik ondorio bat, desberdinkeriak mantentzeko eta kontrol sozialerako mekanismo ahaltsua ere bada. Izan ere, desberdinkeriatan oinarritutako sistema guztiek beharrezko dute indarkeria bizirauteko, ez baitago beste modurik jende multzo baten zapalkuntza edo menderakuntza mantentzeko. Indarkeria matxista kontrol mekanismo bat da, subordinazioa iraunarazteko estrategia, espazioetatik kanporatzeko tresna, diskriminazioak transmititzeko modua...

Maitena Monroyren hitzak hartuz, "Indarkeria sexistaren ezaugarrietako bat da instrumentala dela. Erasotzaileak onurak lortzen ditu indarkeria erabiltzean eta, era berean, sistemak behar duen kontrola lortzen du gizarte-ordenari eusteko. Beste ezaugarria da ez dela motibaziozkoa, hau da, ez da biktimak egiten duenaren araberakoa. Azkenik, adierazkorra da mezu argiak bidaltzen dituelako: emakumeoi zuzendutako mezua, batetik, emakumeoi gerta dakigukeenari buruz; eta, gizonen zuzendutako mezua, bestetik, emakumeen egin diezaieketenari buruz. Elementu hauetako bakoitza berrelikatzen joaten da zigorgabetasuna eta ordena soziala bermatzeko".

Lau. Nik sinesten dizut: elkartasunaren eta ahizpatasunaren indarra

Hasieran aipatu ditugun hiru gertaeretan nabarmendu dira emakumeen arteko elkartasuna eta "nik sinesten dizut" aldarria; eta honek ikasgai hauek utzi dizkigu, besteak beste:

Indarkeria matxista patriarkatuaren biziraupenerako ezinbesteko osagaia den neurrian, emakume guztion egunerokotasuna bustitzen du; emakume guztion bizitzak zeharkatzen ditu. Denoi ez digu berdin eragiten, emakumeok, genero-ardatzaz gain, beste menderakuntza batzuek ere zeharkatzen gaituztelako; baina denoi eragiten digu. Indarkeria matxista saihestezina eta konstantea da emakumeon bizitzetan. Hainbat forma har ditzake, hala nola indarkeria instituzionala, ekonomikoa, psikologikoa, sexuala, fisikoa, sinbolikoa...

Bestetik, indarkeria matxista ez da gertatzen zaigun zerbait, egiten gaituen zerbait baizik.

Lehen aipatu dugun bezala, emakumeon artean nabarmen areagotu da indarkeria matxistaren ulerkera konplexu eta zabal bat. Kontzientzia horretatik abiatuta uler dezakegu indarkeria

matxisten adierazpide batzuen berri izan ahala, emakume asko eta askok beren haserrea agertzea eta modu bateratuan erantzutea. Emakumeon arteko elkartasuna eta, zehatzago, ahizpatasuna, indarkeria matxistari erantzuteko arma ahaltsua bihurtu da. Testuinguru honetan ulertu behar dugu “nik sinesten dizut” edo “guk sinesten dizugu” leloak hartu duen indarra. Lelo bat baino gehiago, posizio politiko bat da. Ahizpatasunetik emakumeen hitza aintzat hartu eta zalantzan ez jartzea esan nahi du. Eremu judizial eta instituzionalak gainditzen ditu eta ekintza feminista solidarioaren lurraldean kokatzen da, ahizpatasun klabea.

Horrek guztiak ekarri du emakumeon arteko elkartasuna indartzea. Indarkeria kasu bat ezagutzean berehalako erreakzioa eta erantzuna emateaz gain, beste indarkeria kasuak azaleratzea, indarkeria matxista emakume guztion eguneroko ogia dela salatzeke, besteak beste, #MeToo eta #SeAcabó salaketa-oldeak (azkena Rubialesen erasoaren ondoren), eta, Euskal Herrian, #EmakumeokPlanto aldarria.

Bost. 2023ak 5 izen ditu

- **Lourdes del Hoyok** 50 urte zituen eta Orion hil zuen bikotekide ohiak.
- **Maialen Mazonek** 32 urte zituen eta Gasteizen hil zuen bikotekideak.
- **Maria Begoñak** 89 urte zituen eta Bilbon hil zuen ilobak.
- **Zhen Jiangek** 47 urte zituen eta Iruñean hil zuen bikotekideak.
- **Mateok**, 7 urte zituen eta Lizarran hil zuen bere aitak.

Berriak indarkeria matxistak eraildako emakumeen datu-basea osatzen dihardu 2003tik eta, azken hogeitaz, indarkeria matxistak Euskal Herrian eraildako 118 emakume eta 12 haur zenbatu ditu.

Lizarrako hauraren erailketaren harira, errealitate honen aurrean emakume eta haurren babesgabetasuna nabarmendu nahiko genuke. Errealitateak bestela erakusten badigu ere, Gurasoen Alienazio Sindromearen (GAP) mitoak eta iruditeriak indar handia du jendartearen pentsamoldean, diskurtsoetan eta epaitegietan. Gurasoen banantze-kasuetan, GAPek emakumeak gezurti eta manipulatzailerik gisa aurkezten ditu. Emakumeak edo haurrak aitarekin egoteko erresistentziaren bat erakutsiz gero, harreman horretan egon daitezkeen botere-abusuak edo indarkeria-susmoak piztu ordez, amarengan jartzen da susmoa, amak haurra aitari min emateko manipulatzeko duelakoan. Ikuspegi honek indar handia du epaitegietan ere. Horrekin lotuta, gurasoen banantze-kasuetan, custodia partekatua lehenesten da guztiaren gainetik, gaur egungo legediaren arabera; eta ez dira aintzat hartzen bikote-harremanetan existitu daitezkeen indarkeriak. Ondorioz, emakumeak kontrolatzen jarraitzeko eta seme-alaben bitartez mintzeko aukera ematen zaie hainbat gizonei.

Sei. Erakundeak indarkeria matxistaren aurrean

Politika publikoetatik honi guztiari erantzuteko neurri partzialak gailentzen dira, oro har. Ez da kontuan hartzen indarkeria matxistaren egiturazko izaera, sostengatzen duen sistema osoa. Ondorioz, neurri asistentzialistak eta banakakoak eskaintzen dituzte. Gutxiengo zerbitzu batzuk eskaintzen dituzte zeozer egiten duten itxura eginez, baina dagokien erantzukizunik hartu gabe:

- Biolentzia matxista konkretu batzuei bakarrik eskaintzen zaie arreta, ikuspegi asistentzialista batetik eta denbora oso laburrean.
- Indarkeriaren atzean, ez ditu pertsonak eta komunitateak ikusten, “kasuak” baizik; eta, ondorioz, eskaintzen dituen zerbitzu zurrun horien bidez biktimizazioa bultzatzen du. Ez du helburutzat pertsonen agentzia; ez ditu errespetatzen bakoitzaren erritmoak; eta ez ditu onartzen gustuko ez dituen erabakiak.
- Ez du indarkeriari aurre egiteko ikuspegi integralik eta, ondorioz, arreta beharrean dauden pertsonen arreta partziala eta limosnan oinarritua ematen zaie, non askotan erasotzailearekin bizitzera kondenatuak dauden; salaketa amaigabeetara behartzen ditu; ez ditu bermatzen kalitatezko arreta psikologikoa eta juridikoa.
- Azken urteotan onartzen ari diren legeak, protokoloak eta gomendioak garrantzitsuak badira ere, ez dira behar bezala garatzen eta askotan erakundeek euren ardura estaltzeko erabiltzen dituzte; baita, sarri, emakumeok kulpabilizatzeko ere (“ezin da babestu babesneurriak kontuan hartzen ez dituen”, “ez du inoiz salaketarik jarri”, “banaketa traumatikoa izan zen”...).

Halere, erakundeek erantzunari dagokionez, badaude, gaur egun, eredu bi:

- Eredu konplazientea Jaurilaritza, Nafar Gobernu eta Aldundietatik bultzatzen dena: “ahal dena egiten dugu”, “lakra bat bizi dugu”.
- Eredu eraldatzailea: erantzun komunitarioa eta neurri integralak bultzatzen dituen, pertsonengan fokua jarrita.
- Azken ereduari lotuta, ekimen hauek nabarmendu daitezke:
- Emakumeen etxeak: indarkeria matxistari aurre egiteko eskaintzen dituzten zerbitzuez gain (psikologikoa, juridikoa, terapeutikoa...) agentzia pertsonal eta kolektiborako gune seguruak dira. Ahizpatasuna, zaintza, babesa eta aktibismoa dituzte oinarri.
- Indarkeria matxistari aurre egiteko udaletako plan integralak (Arrasate eta Basauri).
- Hilketak/eraso matxisten aurrean, honek duen inpaktu komunitariora erreparatu eta laguntza terapeutiko komunitarioak ahalbidetzeko prozesuak (Orio)
- Eskoletan Pedagogia feminista.
- Neurri erreparatzaileak, aitortza komunitariorik (“nik sinisten dizut”).

Ondorioak eta aurrera begira

Ez dago askapen-prozesurik, ez trantsizio demokratikorik, ez trantsizio feministarik, indarkeria matxistari aurrez-aurre begiratzen ez badiogu. Indarkeriak ur-azpiko korrante baten gisa zeharkatzen ditu jarduera-eremu guztiak. Munduari eta, noski, Euskal Herriari ematen dio forma. Ondo identifikatzen eta asmatzen jakin behar dugu gure estatu-proiektuan indarkeriak forma hartu ez dezan.

Estatu-proiektuarekin lotuta, Euskal Herria administratiboki zatituta egoteak oso zail bihurtzen du nazio-mailako azterketak egin ahal izatea (adierazleak, datuak...). Ipar Euskal Herriko egoera da deigarriena, ez baita jasotzen indarkeria matxistaren inguruko daturik. Horrez gain, ez daukagu herri gisa esku hartzeko mekanismorik, ez prebentzioan, ez arretan.

Indarkeria matxistari aurre egiteko estrategian ezinbestekoa da politika publikoak diseinatzea, ikuspegi integral batekin, bi ildo hauetan: erantzunean eta eraldaketan. Ez da nahikoa indarkeria matxistari aurre egitea; funtsezkoa da patriarkatua eraistea, bere eskutik doan kapitalismo kolonialarekin batera. Menderakuntza-egitura guztien eraldaketa izan behar dugu zeharkako helburu proposatzen ditugun lan-lerro guztietan. Izan ere, indarkeria matxista estrukturala eta sistemikoa dela esaten dugunean esaten ari gara emakume (eta gorputz disidente) guztiok biolentatzen gaituela eta sistematikoki erreproduzitzen dela, alegia, sistema aldatu ezean, etengabe berrasmatu eta gorpuztuko da.

Horrekin lotuta, urgentea da eredu eraldatzaileari erantzungo dioten politika publikoak diseinatzea eta garatzea; ikuspegi integrala, komunitarioa, erantzunkidea eta koherentea izango dutenak; hau da, politika publikoek kontuan hartu behar dute indarkeria matxistaren dimentsio kolektiboa eta erantzunkidea.

Bestetik, politika publikoetatik eskaintzen den arretari dagokionez, printzipio hauetan oinarritu beharko litzateke: zerbitzu anitzak pertsonen behar anitzei erantzuteko gai direnak, pertsonen erritmoetara egokituak, emakumeon agentzia bilatzen dutenak eta sareak eskaintzen dituztenak, zerbitzu koordinatuak eta diziplinartekoak, pertsonen beharrak eta erabakiak kontuan hartuko dituztenak.

Erakunde publikoetatik egiten denaz edo egin beharko litzatekeenaz gain, ezinbesteko garrantzia izaten jarraitzen dute salaketa eta erantzun publikoak, “nik sinesten dizut” posizio politikoak, emakumeon arteko ahizpatasunak eta autodefentsa feministak. Salaketa eta erantzun publikoak ahalmena du injustizien aurrean komunitatearen ahalik eta geruza gehien inplikatzeko. Beharrezkoa da historikoki intimitatean gordetzera behartua izan den indarkeria sozializatzeko eta politizatzeko. “Nik sinesten dizut” posizio politikoaren eta emakumeon arteko ahizpatasunaren garrantzia azaldu dugu lehenago.

Autodefentsa feminista erreminta politiko indartsu bat da, feminismoz armatzera garamatzana. Autodefentsa feministak balio du lanerako (sistema patriarkal eta kapitalista batean emakume izateak zer esan nahi duen ulertzen laguntzen digu, ikasitako inpotentziaz jabetzen, antolatzen...), balio du erantzuteko, kaleak hartzeko, pedagogia egiteko eta geure bizitzak defendatzeko. Balio du antolatzeko, espazio kolektiboak sortzeko eta, jendartea eta kontzientziak astintzeko. Gertatzen zaiguna edo egiten gaituena politizatzeke balio du, azken finean.

Orain arteko bidea indartzearekin batera, gaur egungo justizia-eredua inpugnatu eta eredu berri eta justuago bat irudikatzeko zeregina daukagu. Hortik datorkigu justizia feministaren kontzeptuan sakontzen jarraitzeko beharra. 2019an Justizia Feminista Mintegia sortu eta bertan aritu ziren gaia lantzen; eta, ondoren, EHko V. Jardunaldi Feministetan aurkeztu zen ordura arteko gogoeta.

Gogoeta honek abiapuntu izan zuen emakumeon aurkako indarkeria-kasuetan eta euskal gatazka armatuaren ondorioen konponbide-prozesuan asebetetzen ez gintuen ereduari osoko zuzenketa bat aurkezteko beharra. Galdera hauekin hasi zen gogoeta: Zer da justizia guretzat? Zein da eta nolakoa izan beharko lukete justiziaren kontzeptuak eta ereduak? Nondik has gaitzke horiek eraikitzen?

Proposatutako ereduaren arabera, justizia feministaren helburuak izan beharko lukete egindako mina aitortzea, erreparatzea eta berriro ez gertatzeko bermea. Ildo horretatik, zigorraren logika (eta gaur egungo ereduaren gailentzen den logika punitibista), zalantzan jartzen duen eztabaidari ekiteko beharra nabarmentzen du.

Gaur egungo justizia-sistema kritikatzeko dugu norbanakoa gizartetik bereizten duelako, botere-egiturak eta baldintzak kontuan hartu gabe, eta arazoak indibidualizatuz. Hain zuzen, “errudunaren” zigorra kokatzen du erdigunean eta ez ditu lehentasunezko hartzen erantzukizun kolektiboa, biktimia babestea eta berarekiko elkartasuna. Justizia feministaren proposamenak nabarmentzen du edozein justiziaren oinarria gatazkak (pluralean) daudela aitortzea beharko lukeela izan; eta, justizia feministak, zapalkuntza-sistemez kontziente izan eta menderakuntza-egitura guztien eraldaketa beharko lukeela helburutzat. Horrek esan nahi du, besteak beste, arreata gehiena indarkeriaren erroetan eta ez errepikatzeko bermeetan jartzea, prebentziorako orientazio nabarmenarekin.

Gaur egungo justizia-ereduak, ordea, “errudunaren” zigorra kokatzen du erdigunean eta zigortu beharrekoak “besteak” gisa, “munstro” gisa izendatzen ditu, zapalkuntza-sistemen oinarriko logika binarioak mantenduz. Helburu nagusia sistemaren oinarri eta balioak iraunaraztea du, hortik aldentzen dena “erruduntzat” hartuz eta gainontzekoengan araututako eta baimendutako jokabideak zeintzuk diren adieraziz. Ezin aipatu gabe utzi, bestetik, gaur egungo justizia-sistemak emakumeen arrisku- eta zaurgarritasun-egoerak areagotzen dituela eta, askotan, bigarrenez biktimizatzen dituela.

Loturak

<https://justiziafeministacom.files.wordpress.com/2020/03/justizia-feminista-ponentzia-v-jardunaldi-feministak-durango-2019-11-02.pdf>

<https://www.argia.eus/argia-astekaria/2667/indarkeria-matxista>

https://www.berria.eus/euskal-herria/hedabideak-urak-indarkeria-sexuala-dira_1218593_102.html

<https://www.berria.eus/bereziak/indarkeria-matxista/>

<https://www.emakumeenmundumartxa.eus/>

<https://www.bilgunefeminista.eus/eu/nazkatuta-gaude-autodefentsa-feminista>

<https://www.pikaramagazine.com/2020/12/autodefentsa-feminista-ahalduntze-feministarako-proposamen-bat-da-oraindik-ere/>

<https://www.noticiasdenavarra.com/opinion/2023/09/01/mundu-ikuskera-7207633.html>

<https://www.naiz.eus/es/iritzia/articulos/entre-rubiales-coronados-y-gabinetes-de-crisis>

https://www.berria.eus/euskal-herria/ppdak-egiten-duena-ez-da-ligatzea-ez-dago-sedukzio-izpirik_1313764_102.html

https://www.berria.eus/mundua/patrick-poivre-arvor-akusaziopean-ezarri-dute-bortxaketatik_2118193_102.html

https://www.berria.eus/euskal-herria/erasoaren-xehetasunik-ez-dugu-behar-biktima-sinesteko_2118605_102.html

Talaia uneak eman zuena

- Gogoetarekin bat egiten da.
- Indarkeria mota eta modu berriak. Patriarkatua berrasmatzen eta egokitzen da. Ahalduntze feminista bat eman da, erreakzioa sortu da. Ikuspegi honetatik momentu konplexua bizi dugu.
- Isiltasun konplizean sakondu behar da. Baita, indarkeria izendatzeko dugun joeran ere: zein egoerei kasu eta zeintzuei ez.
- Justizia feministaren kontzeptuan eta aldarrikapenean sakondu behar da. Ibilbide judizialaren ondorio negatiboak, akonpainamendu prozesuak, emakume emigranteen berezko arazoak. Hau da, ikuspegi punitibista zalantzan ezartzeaz gainera, prozedura judizialak dituzten hutsuneak eta esparru horretan dagoen formazio, sentsibiltate, gaitasun feminista ere falta salatu behar da.
- Pedagogia feministan eta lan ideologikoan jarraitu behar da.